

ZAŠTITA POTROŠAČA OD KRIVOTVORENIH I PIRATSKIH PROIZVODA

Apstrakt

Krivotvoreni i piratski proizvodi su nastali neovlašćenom upotrebom prava intelektualne svojine. Trgovci koji prodaju takve proizvode to čine da bi ostvarili ekstra profit, po pravilu obmanjujući potrošače koji ih kupuju u uverenju da su originalni proizvodi. Prodaja ovakve robe zabranjena je pravilima o zaštiti intelektualne svojine, pravilima o zaštiti konkurencije i pravilima o zaštiti potrošača. U radu se navode i predstavljaju najznačajniji međunarodni izvori prava u ovim oblastima, koji su implementirani i u pravni sistem Republike Srbije. Ukazuje se da se pomenute tri različite grane prava međusobno preklapaju kada je fokus na zaštiti potrošača. U zaključku se analizira efikasnost sprovođenja zaštite prava intelektualne svojine, prava konkurencije i zaštite potrošača od strane nadležnih organa, ukazuje se na slabosti u njihovom radu i daju se predlozi za njihovo prevazilaženje.

Ključne reči: *krivotvoreni i piratski proizvodi, neloyalna konkurencija, nepoštena poslovna praksa, pravo intelektualne svojine, zaštita potrošača.*

1. Uvod

Proizvodnja i distribucija krivotvorene robe i piratskih proizvoda² predstavlja globalni fenomen koji se vezuje za razvoj svetske trgovine, upotrebu novih tehnologija i Interneta, te slabljenja protekcionizma nacionalnih država pod uticajem Svetske trgovinske organizacije. Sve to je uticalo na ubrzanje protoka roba, usluga, ljudi i kapitala, što je uvećalo njihov promet, ali i promet krivotvorene i piratske robe.³

¹ Predsednik Upravnog odbora Republičke Unije potrošača, e-mail: repupo@yahoo.com.

² Krivotvoren proizvod je onaj proizvod koji je neovlašćeno označen tuđim zaštićenim žigom tako da imitira originalni proizvod označen žigom stvarajući, na prvi pogled, utisak da se radi o originalnom proizvodu. Za razliku od toga, piratski proizvod je proizvod na kome se nalaze autorska dela snimljena na nosačima zvuka i/ili slike bez odobrenja autora.

³ Pojava masovne neovlašćene proizvodnje proizvoda čuvenih svetskih brendova vezuje se za sedamdesete i osamdesete godine prošlog veka u zemljama Dalekog Istoka (Tajland, Singapur, Malezija, Kina).

Trgovina krivotvorenom i piratskom robom je veoma unosna i kao takva ona je pod kontrolom organizovanog kriminala. To ima za posledicu izbegavanje plaćanja carina i poreza, kao i plaćanja naknada po licencnim ugovorima na ime korišćenja tuđe intelektualnesvojine. Neovlašćenim korišćenjem tuđe intelektualne svojine obesmišljava se rad stvaralaca i investicije u istraživanja, koje nosioci intelektualne svojine ulažu u razvoj novih tehnologija i proizvoda. Usled toga opada promet originalnih proizvoda, a to dalje vodi gubitku radnih mesta kod proizvođača i trgovaca originalnim proizvodima.

Krivotvoreni i piratski proizvodi su toliko verni originalu da ih samo najbolji stručnjaci mogu razlikovati od originalne robe. Veći broj potrošača i ne zna da ne kupuje originalni proizvod, a mnogi od njih i kada su svesni toga oni opet kupuju krivotvorenu i piratsku robu jer je jeftinija i tako pomažu promet falsifikovanih proizvoda i sivu ekonomiju. Zbog toga je efikasna zaštita industrijske svojine, odnosno sprečavanje neloyalne konkurencije trgovaca koji prodaju krivotvorene i piratske proizvode tesno povezano sa zaštitom potrošača. Ovo zato što trgovac koji na taj način želi da poveća svoj udeo na tržištu, po pravilu, to čini tako što povećava pomet te robe obmanjujući potrošače, koji je kupuju u uverenju da su originalni proizvodi.

2. Neloyalna konkurencija i nepoštena poslovna praksa trgovca: međusobne razlike i sličnosti

Neloyalna konkurencija i nepoštena poslovna praksa nisu neposredno čvrsto povezane; šta više, one pripadaju različitim pravnim oblastima: neloyalna konkurencija je karakteristična oblast trgovinskog prava⁴, odnosno prava intelektualne svojine u širem smislu, dok je nepoštena poslovna praksa predmet regulisanja prava potrošača. Radnje neloyalne konkurencije preduzima trgovac⁵, sa posledicama koje pogađaju drugog trgovca, dok radnje nepoštene poslovne prakse takođe preduzima trgovac, ali posledice u ovom slučaju pogađaju potrošače. Međutim, pored ovih razlika, neloyalna konkurencija i nepoštena poslovna praksa su slične jer predstavljaju dve vrste zabranjene

⁴ Zakon o trgovini - ZOT, *Službeni glasnik RS*, br. 53/2010 i 10/2013. Čl. 50. ovog zakona propisuje zabranu nepoštene tržišne utakmice (neloyalne konkurencije).

⁵ Primera radi, u čl. 50. Zakona o trgovini navedene su sledeće radnje koje se smatraju neloyalnom konkurencijom: iznošenje neistinitih i uvredljivih tvrdnji o drugom trgovcu; iznošenje podataka o drugom trgovcu ili njegovoj robi ili usluzi koji su usmereni na narušavanje ugleda i poslovanja tog trgovca; prodaja robe sa oznakama, podacima ili oblikom kojima se opravdano stvara zabuna kod potrošača u pogledu izvora, kvaliteta i drugih svojstava te robe; sticanje, korišćenje ili odavanje poslovne tajne drugog trgovca bez njegove saglasnosti a radi otežanja njegovog položaja na tržištu; obećanje odnosno davanje poklona veće vrednosti, imovinskih ili drugih pogodnosti drugim trgovcima kako bi se njihovom davaocu obezbedila prednost u odnosu na konkurente.

trgovinske prakse, zabranjene zato što nanose višestruke štete učesnicima na tržištu.⁶

Prodaja krivotvorene i piratske robe, kojom se opravdano stvara zabuna kod potrošača u pogledu njenog izvora, kvaliteta i drugih svojstava, predstavlja nepoštenu poslovnu praksu trgovaca prema potrošačima. To, istovremeno, predstavlja i oblik nelojalne konkurencije trgovca prema drugom trgovcu, jer mnogi trgovci svesno i namerno obeležavaju robu netačnim oznakama, koje se odnose na bitna svojstva robe, npr. na njeno poreklo, proizvođača, količinu, kvalitet i dr. sa ciljem da ostvare veći profit.⁷ Trgovac koji tako postupa krši kodekse poslovnog morala i dobre poslovne običaje u odnosu na drugog trgovca, konkurenta na tržištu. On time nanosi ili može naneti štetu drugom trgovcu, zbog čega ovakvi postupci predstavljaju jedan od oblika nepoštenog tržišnog nadmetanja, što je zakonom zabranjeno i odgovarajuće sankcionisano.⁸ Subjekti odnosa u ovom slučaju su trgovci i to kako na strani počinitelja štete, tako i na strani oštećenog.⁹

Trgovci koji vrše nelojalnu konkurenciju idu za tim da netačnim obeležavanjima robe stvore kod potrošača pogrešnu predstavu o tome da se radi o robi sa čijom su upotrebom potrošači zadovoljni.¹⁰ Od kupaca se ne može ni očekivati da vrše detaljno upoređivanje žigova ispitujući njihove razlike, pa ako one nisu očigledne već na prvi pogled onda su potrošači, po pravilu, izloženi nepoštenoj poslovnoj praksi trgovca.¹¹ Zbog toga šteta od takvog postupanja trgovca, koja istovremeno predstavlja nelojalnu konkurenciju i nepoštenu poslovnu praksu, pogađa kako trgovce tako i potrošače, koji često nisu u stanju da prepoznaju da je roba koju kupuju obeležena netačnim oznakama i predstavlja krivotvoreni, odnosno piratski proizvod. Upravo u tome se ogleda preklapanje prava konkurencije i zaštite potrošača: što nepoštene tehnike koje jedan trgovac koristi kako bi povećao svoj udeo na tržištu, a koje imaju nepovoljan efekat na konkurentskog trgovca, taj efekat ispoljavaju, po pravilu, zbog toga što se njima istovremeno obmanjuju potrošači.¹²

⁶ D. Zlatović, 13.

⁷ V. Besarović, *Intelektualna prava, industrijska svojina i autorska prava*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 1993., 209.

⁸ ZOT, čl. 50.

⁹ D. Zlatović, „Nepoštene poslovne prakse u hrvatskom, bosansko-hercegovačkom i slovenskom pravu”, *Glasnik prava* 2/2014, Kragujevac 2014., 12.

¹⁰ S. Varga, „Povreda prava potrošača delima nelojalne konkurencije”, u: *Od caveat emptor do caveat venditor*, (priredivač M. Mićović), Kragujevac 2009., 394-395.

¹¹ K. Damjanović, V. Marić, *Intelektualna svojina*, Beograd 2012., 312. „Netačno označavanje robe može se vršiti na narazličite načine. Neistinita oznaka može se sastojati u rečima, simbolima, slikama ili njihovim kombinacijama”. S. Varga, 395.

¹² Upor. M. Jovanović Zatilla, *Pravo potrošača*, Niš 2013., 76.

3. Zaštita nosilaca prava intelektualne svojine od krivotvorenih i piratskih proizvoda, kao oblika neloyalne konkurencije trgovaca

Piraterija i krivotvoreni proizvodi, zajedno sa drugim oblicima neovlašćenog korišćenja prava intelektualne svojine, predstavljaju globalni fenomen koji ima štetan uticaj na privredu ogromnog broja država. Da bi se ove pojave sprečile potrebna je systemska borba i međunarodna saradnja država i državnih institucija u suzbijanju neovlašćenog korišćenja prava intelektualne svojine, kao i harmonizacija pravne zaštite intelektualne svojine u nacionalnim pravnim sistemima.

Međunarodni pravni okvir zaštite različitih oblika prava intelektualne svojine predstavlja osnov na kome se odvija ova harmonizacija. Najpoznatija i najstarija konvencija koja reguliše oblast autorskog prava je Bernska konvencija o zaštiti književnih i umetničkih dela iz 1886. godine,¹³ kojoj su pristupile 164 zemlje. Iako je ogroman broj država pristupio Bernskoj konvenciji, dve najveće svetske sile - SAD i SSSR, nisu bile njene potpisnice. Na predlog UNESCO-a je 1952. godine usvojena Univerzalna konvencija o autorskim pravima¹⁴, koja predstavlja zamenu za Bernsku konvenciju i čije su članice SAD i SSSR. Nakon toga, razvoj novih tehnologija nametnuo je potrebu za zaštitom snimljenih dela, pa je već 1961. godine zaključena Rimski Konvencija za zaštitu izvođača, producenata, proizvođača fonograma i emitera,¹⁵ kojom su zaštićeni i mediji kao što su audio kasete, CD i DVD. Zbog naglog porasta piraterije u svetu, već 1971. godine je u Ženevi zaključen novi međunarodni ugovor, kojim je posebno uređeno pitanje zaštite proizvođača fonograma od piraterije i to je Konvencija o zaštiti proizvođača fonograma od nedozvoljenog umnožavanja fonograma.¹⁶

Svi ovi izvori prava, međutim, nemaju prinudne mehanizme kojima bi se sankcionisale države članice za kršenje postavljenih pravila i principa. Pored toga, i oni dopuštaju da svaka država ograniči primenu pojedinih njihovih odredbi na svojoj teritoriji. Zbog toga zaštita prava intelektualne svojine u ovom periodu nije bila efikasna, a problemi sa krivotvorenim i piratskim proizvodima su usled toga bili sve veći. To je dovelo do toga da se uvidi

¹³ Bernska konvencija o zaštiti književnih i umetničkih dela od 9. septembra 1886. godine, *Službeni list SFRJ*, br. 14/75 i *Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori*, br. 4/86.

¹⁴ *The Universal Copyright Convention*, od 6. septembra 1952. godine, *Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori* br. 54/73.

¹⁵ Rimski konvencija je usvojena pod okriljem Svetske trgovinske organizacije, a Republika Srbija je 2002 godine usvojila Zakon o potvrđivanju međunarodne konvencije o zaštiti izvođača, proizvođača fonograma i ustanova za radio-difuziju, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 13/2002.

¹⁶ Konvencija o zaštiti proizvođača fonograma od nedozvoljenog umnožavanja fonograma, *Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori*, br. 13/02.

neophodnost potrebe za delotvornijom zaštitom autorskih prava i u toj oblasti najznačajniji međunarodni dokument je Sporazumo trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine iz 1994. godine, poznat kao TRIPS sporazum.¹⁷ TRIPS sporazum je donet pod okriljem Svetske trgovinske organizacije i obavezuje sve članice te organizacije. Njegovo najznačajnije dostignuće odgleda se u tome što ustanovljava efikasne mehanizme zaštite autorskih prava, uključujući i krivičnopravnu zaštitu.

U okviru Evropske unije, koja primenjuje TRIPS sporazum kao član Svetske trgovinske organizacije, nastavljeno je dalje promovisanje krivičnopravne zaštite, jer se uvidelo da postoji potreba za kontinuiranim traženjem još efikasnijeg tj. još višeg nivoa krivičnopravne zaštite prava intelektualne svojine¹⁸. Tako je u međuvremenu u okviru EU usvojeno više direktiva, od kojih su za oblast autorskih prava najznačajnije: Direktiva 2001/29/EZ o harmonizaciji određenih aspekata autorskih i srodnih prava u informacionom društvu¹⁹, Direktiva 2006/116/EZ o trajanju zaštite autorskog i određenih srodnih prava²⁰, Direktiva 2006/115/EZ o pravu iznajmljivanja i pravu pozajmice te o određenim autorskom pravu srodnim pravima u oblasti intelektualne svojine itd.²¹ U oblasti industrijske svojine harmonizovana su pravila pravne zaštite žigova i dizjana,²² ali je svakako najznačajnija Direktiva 2004/48/EZ koja se odnosi na sprovođenje prava intelektualne i industrijske svojine²³. Ova Direktiva zahteva od svih država članica, ali i država kandidata, da primene efikasna i proporcionalna pravna sredstva protiv onih lica koja se bave krivotvorenjem proizvoda i piraterijom. Na taj način se stva-

¹⁷ TRIPS sporazum je zapravo Aneks 1C Ugovora iz Marakeša kojim se ustanovljava Svetska trgovinska organizacija. Zaključen je 15. aprila 1994. godine, a stupio je na snagu 1. januara 1995. godine.

¹⁸ V. Besarović, „Nove tendencije u razvoju zaštite prava intelektualne svojine”, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 1/2007, Beograd 2007., 45.

¹⁹ Direktiva 2001/29/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 22. maja 2001. o usklađivanju određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informatičkom društvu.

²⁰ Direktiva 2006/116/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 12. decembra 2006. godine o trajanju zaštite autorskog i određenih srodnih prava (izmenjena Direktivom 2011/77/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 27. septembra 2011).

²¹ Direktiva 2006/115/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 12. decembra 2006. godine o pravu iznajmljivanja i pravu pozajmice te o određenim autorskom pravu srodnim pravima u oblasti intelektualne svojine. Ova direktiva nalaže harmonizaciju određenih srodnih prava uključujući i pravo beleženja, umnožavanja, emitovanja i javnog saopštavanja, kao i pravo distribucije.

²² Direktiva 2008/95/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 22. oktobra 2008. o usklađivanju zakonodavstva država članica o žigovima; Direktiva 98/71/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 13. oktobra 1998. o pravnoj zaštiti dizajna.

²³ Direktiva 2004/48/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 29. aprila 2004. godine o sprovođenju prava intelektualne svojine.

raju jednaki uslovi za nosioca prava u EU. U prevenciji stavljanja u promet proizvoda kojima se krše autorska prava i prava industrijske svojine važnu ulogu ima Uprava Carina, na osnovu Uredbe (EU) br. 608/2013 Evropskog parlamenta i Saveta od 12. juna 2013. godine.²⁴

Za borbu protiv krivotvorenja značajan je i Trgovinski sporazum protiv falsifikata, poznat kao ACTA sporazum,²⁵ koji ima za cilj uspostavljanje međunarodnih standarda za zaštitu intelektualne svojine. Ovaj sporazum je potpisan 2011. godine, a Evropska unija mu se pridružila početkom 2012. godine. ACTA sporazumom se značajno ograničavaju prava na Internetu, a pre svega distribucija preko interneta i zloupotreba informacionih tehnologija u cilju sprečavanja zloupotrebe neovlašćenog korišćenja intelektualnih prava. Odredbama ACTA sporazuma se omogućava službenim licima da bez prethodnog upozorenja tragaju za neovlašćeno preuzetim muzičkim fajlovima i drugim sadržajima na internetu putem ličnih računara. Takođe, ovim odredbama je definisana obaveza internet provajdera da službenim licima pružaju informacije o mogućim prekršiocima zakona zbog zloupotreba na Internetu.²⁶

Većina ovih međunarodnih sporazuma ili njihova rešenja su implementirana i u pravni sistem Republike Srbije²⁷, čija je legislativa u tom smislu prilično dobra, ali je primena zakona u ovo oblasti, na žalost, neodgovarajuća i zbog toga neefikasna.

²⁴ Ova Uredba stavila je van snage Uredbu (EZ) br. 1383/2003 od 22. jula 2003. godine o carinskom postupanju u vezi s robom za koju postoji sumnja da povređuje određena prava intelektualne svojine i o merama koje se preduzimaju u vezi s robom za koju je utvrđeno da povređuje navedena prava.

²⁵ *Anti-Counterfeiting Trade Agreement*. Pregovori o ACTA sporazumu započeti su oktobra 2007. godine između SAD, Švajcarske, Japana i EU, da bi 1. oktobra 2011. godine ovaj sporazum potpisale SAD, Japan, Kanada, Maroko, Novi Zeland, Singapur, i Južna Koreja, dok mu se početkom 2012. godine pridružila i Evropska unija.

²⁶ Protivnici ACTA Sporazuma ističu da se njegovim odredbama krše lična prava korisnika na Internetu, te da je ACTA sporazumom moguće zloupotrebiti od strane službenih lica radi neovlašćenog prikupljanja podataka o korisnicima.

²⁷ Posebno je značajan TRIPS sporazum koji je ovde primenjen kroz Zakon o posebnim ovlašćenjima u zaštiti prava intelektualne svojine, kao i Uredba o uslovima i načinu za primenu mera i zaštitu prava intelektualne svojine na granici.

4. Zaštita potrošača od krivotvorenih proizvoda i piraterije, kao oblika nepoštene poslovne prakse trgovaca

U Evropskoj uniji oblast nepoštenog poslovanja je regulisana Direktivom 2005/29/EZ²⁸, koja polazi od principa maksimalne harmonizacije. Njen cilj je da se ovo pitanje uredi na jedinstven način u državama članicama EU, kako bi na jedinstvenom tržištu potrošači imali jednak nivo zaštite od nepoštenih poslovnih praksi. Na taj način se povećava poverenje potrošača koji dobijaju na pravnoj sigurnosti, a istovremeno se poboljšava položaj malih i srednjih preduzeća.²⁹

Ne smemo zaboraviti da su interesi potrošača kao građanina tesno inkorporisani u opšti interes održavanja javnog poretka, zbog čega se i krivična regulativa bavi ovom problematikom.³⁰ Tako je u Republici Srbiji obmanjujuće poslovanje definisano i kao krivično delo obmanjivanja kupaca iz člana 244. Krivičnog Zakonika Srbije³¹.

Poslovna praksa trgovca ili davaoca usluge prema potrošaču predstavlja svaku radnju, propuštanje, način ponašanja ili predstavljanje proizvoda ili usluge; to je svaka poslovna komunikacija, uključujući i oglašavanje koju je trgovac ili davalac usluge preduzeo prilikom stavljanja proizvoda u promet.³² Nažalost, iako se svakodnevno susrećemo sa velikim brojem obmana učinjenih od strane nesavesnih trgovaca i davaoca usluga, nemamo saznanja da je neko procesuiran ili da je odgovarao zbog navedenog krivičnog dela.

Da bismo razumeli pojam nepoštenih poslovnih praksi moramo imati u vidu da su svi učesnici na tržištu dužni da se ponašaju u skladu sa načelima ugovornog prava, posebno sa načelom sasvesnosti i poštenja koje promovise i štiti član 12. Zakona o obligacionim odnosima³³. Ovo

²⁸ Direktiva 2005/29/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 11. maja 2005. o nepoštenoj poslovnoj praksi poslovnog subjekta u odnosu prema potrošaču na unutarnjem tržištu i o izmeni Direktive Saveta 84/450/EEZ, Direktiva 97/7/EZ, 98/27/EZ i 2002/65/EZ Evropskog parlamenta i Saveta, kao i Uredbe (EZ) b. 2006/2004 Evropskog parlamenta i Saveta.

²⁹ V. K. Ivančević, *Uvod u potrošačko pravo*, Beograd 2014., 63.

³⁰ „Za razliku od ambijenta građanskopravnog odnosa, zaštita inkriminacijom kao krivično delo opredeljuje situaciju dvostruko različito: ovde je opasnost apstraktna, znači javlja se neodređeni broj potencijalnih ugovarača, a istovremeno se nanosi šteta privrednom poretku”. S. Tabaroši, „Kaznenopravna zaštita potrošača”, u: *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja* (ur. Đ. Ignjatović), II deo, Beograd 2008., 89.

³¹ Krivični zakonik Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014.

³² Čl. 2. st. 1 tač. d) Direktive 2005/29/EZ.

³³ Zakon o obligacionim odnosima - ZOO, *Službeni list SFRJ*, br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89, *Službeni list SRJ*, br. 31/93 i *Službeni list SCG*, br. 1/2003.

načelo predstavlja jednu blanketnu normu, koja pomaže da se na konkretnu faktičku situaciju primene drugi društveni principi pravnog poretka i etičkih maksima.³⁴ Nesavesni trgovci i davaoci usluga, suprotno ovom načelu i suprotno zahtevu postupanja sa profesionalnom pažnjom u komunikaciji sa potrošačima, nepoštenom poslovnom praksom ostvaruju takav uticaj na potrošača³⁵ da mu umanjuju sposobnost da razborito odlučuje, tj. dovode ga u stanje da donese odluku koju inače ne bi doneo a sve to zarad ostvarenja ekstra profita.

U oblasti zaštite potrošača Republika Srbija je još 2011. godine donela prilično moderan Zakon o zaštiti potrošača, koji je značajno unapređen novim Zakonom o zaštiti potrošača iz septembra 2014. godine³⁶ (dalje: ZZP). Ovaj, aktuelni zakon je usklađen sa Direktivom 2005/29/EZ o nepoštenoj poslovnoj praksi trgovaca.

5. Sprovođenje zaštite potrošača od falsifikovanih i piratskih proizvoda u Republici Srbiji

U Republici Srbiji su poslednjih desetak godina učinjeni evidentni naponi sa ciljem izgradnje nezavisnih institucija koje će efikasno sprovesti Zakon o zaštiti potrošača, ali institucije sistema, na žalost, nisu još uvek dovoljno osposobljene da zaštite potrošače i druge učesnike na tržištu od plasmana krivotvorene i piratske robe.

Centralni organ koji treba da zaštiti tržište Republike Srbije od plasmana ove robe je carina. Kada je u pitanju Uprava carina treba reći da je razvoj novih tehnologija doprineo tome da su mnogi krivotvoreni i piratski proizvodi gotovo identični originalu. Zato je potrebna kontinuirana edukacija carinskih službenika, uključujući i zajedničke seminare koji će se organizovati u saradnji sa međunarodnim organizacijama i drugim državama, kako bi ti službenici bili osposobljeni da prepoznaju i da otkriju falsifikovanu i piratsku robu, koju pojedini trgovci pokušavaju da uvezu na tržište Republike Srbije. Pristupanje Srbije Konvenciji o zajedničkom

³⁴ K. Ivančević, 64.

³⁵ U pitanju nije konkretni potrošač, već prosečni potrošač kao pravna kategorija, koja podrazumeva potrošača koji je razumno dobro obavešten, koji je pažljiv i obazriv i vodi računa o svim bitnim činjenicama i uvek dobro promisli pre nego što donese ekonomsku odluku. Ovaj standard je u pravo EU uveden odlukom Evropskog suda pravde u predmetu Case C-210/96 [1998], dostupno na <http://curia.europa.eu/en/actu/communiqués/cp98/cp9848en.htm> (21.4.2017). Naš Zakon o zaštiti potrošača u čl. 5. st. 1. tač. 20. takođe određuje prosečnog potrošača na navedeni način. V. K. Jovičić, „Član 5.”, u: K. Jovičić, V. Dabetić Trogrlić, *Komentar Zakona o zaštiti potrošača*, Beograd 2016., 34.

³⁶ Zakon o zaštiti potrošača, *Službeni glasnik RS*, br. 62/2014.

tranzitnom postupku³⁷ je veoma značajno za uspostavljanje uspešne međunarodne saradnje u cilju suzbijanja plasmana krivotvorene i piratske robe na granici, što je od izuzetne važnosti ne samo radi zaštite prava intelektualne svojine, već i radi zaštite potrošača.³⁸

U cilju bolje zaštite prava intelektualne svojine pri Upravi carine je 2004. godine osnovano Odeljenje za zaštitu intelektualne svojine. Robu koja je sumnjivog porekla, a koja nije obuhvaćena zahtevom za preduzimanje mera nosioca prava intelektualne svojine, carinski organ može zadržati, odnosno obustaviti puštanje takve robe i zahtevati carinski postupak po službenoj dužnosti. Međutim, ako nosilac prava intelektualne svojine ne reaguje u roku od 4 danakod ovakvog zadržavanja robe, postupajući carinski organ je dužan da tu robu deklarantu ili držaocu pušti na raspolaganje. Ovo ukazuje da je carinski organ praktično nemoćan u slučaju plasmana krivotvorene robe na srpsko tržište ako nosilac prava intelektualne svojine nema aktivan odnos u pogledu sprečavanja falsifikovane i piratske robe pri njenom uvozu.

Tržišna inspekcija je takođe jedan od najvažnijih organa u zaštiti srpskog tržišta od prometa krivotvorenom i piratskom robom. Inspekcija ima, u pogledu identifikovanja i zabrane prometa takvom robom, sva ovlašćenja, shodno Zakonu o posebnim ovlašćenjima u zaštiti prava intelektualne svojine. Međutim, ova ovlašćenja Republička tržišna inspekcija (dalje: RTI) primenjuje isključivo po službenoj dužnosti kada je u pitanju krivotvorena i piratska roba koja se distribuira preko nelegalnih kanala distribucije: pijaca, preko Interneta, stanova i dr, dok ona veoma slabo postupa u razotkrivanju krivotvorene i piratske robe koja se prodaje u legalnim kanalima distribucije, gde se takva roba, na žalost, veoma često nalazi. Razlog tome je i dosta sužena mogućnost delovanja nadležnih inspektora jer oni, prema čl. 67. Zakona o trgovini, mogu da vrše nadzor samo na osnovu službenog naloga, a članom 17. Zakonao inspekcijском nadzoru³⁹ je predviđeno da inspektor mora da najavi nadzor najmanje tri dana unapred, što umnogome obesmišljava svrhu inspekcijског nadzora i eliminiše faktor iznenađenja, jer se privrednom subjektu ostavlja dovoljno vremena da se za to pripremi. Mišljenja smo da bi ova zakonska rešenja što hitnije trebalo preispitati.

³⁷ Konvencija o zajedničkom tranzitnom postupku, *Službeni glasnik RS - Međunarodni ugovori*, br. 13/15.

³⁸ Nadležnost carinskih organa je da u slučaju sumnje u povredu prava intelektualne svojine obustave puštanje takve robe i započeti carinski postupak, kao i da takvu robu zadrže na granici do okončanja postupka u vezi eventualne povrede prava intelektualne svojine.

³⁹ Zakon o inspekcijском nadzoru, *Službeni glasnik RS*, br. 36/2015.

6. Zaključak

Pitanje zaštite potrošača od krivotvorenih i piratskih proizvoda nije ograničeno samo na potrošačko pravo, već se preklapa i sa pravom konkurencije i pravom intelektualne svojine. Ove tri različite grane prava međusobno su tesno povezane kada je fokus na zaštiti potrošača u navedenoj situaciji. Ako je na tržištu konkurencija dobro razvijena onda je to važan preduslov za efikasnu zaštitu prava intelektualne svojine, kao i za efikasnu zaštitu potrošača od krivotvorenih i piratskih proizvoda. U uslovima jake i zdrave konkurencije privredni subjekti ostvaruju konkurentsku prednost kreacijama i inovacijama, tj. proizvodima ljudskog duha koji su zaštićeni pravom intelektualne svojine, a ne falsifikovanim i piratskim proizvodima. Za trgovce je to dobro zato što oni tada mogu efikasno da se zaštite od nelojalne konkurencije drugog trgovca. To je dobro i za potrošače, jer kupuju tehnološki najbolje proizvode i najkvalitetnije usluge po najboljim cenama, zato što su u uslovima razvijene konkurencije na tržištu najuspešniji privredni subjekti, lideri u branši, izuzetno zainteresovani da potrošači budu što bolje predugovorno informisani kako bi između više ponuda izabrali najbolju ponudu - njihovu ponudu.

Trgovina krivotvorenim i piratskim proizvodima je negativna društvena pojava, koja povređuje prava intelektualne svojine, narušava zdravu konkurenciju na tržištu i šteti potrošačima. Kao takva, ona je zabranjena normama sadržanim u svakoj od ove tri grane prava. Kada je o zaštiti potrošača posebno reč, tada je zabrana predviđena za sprovođenje nepoštenih poslovnih prakse trgovca, jer trgovci prodajući krivotvorenu i piratsku robu obmanjuju potrošače kako bi ih naveli da kupe tu robu u uverenju da kupuju originalni proizvod. Na taj način oni ostvaruju ekstra profit na tržištu, ali ne kao rezultat svoga rada već na osnovu nelojalne konkurencije. Istovremeno, oni povređuju i zaštićena prava intelektualne svojine, zbog čega takođe podležu sankcionisanju.

Tržište u Republici Srbiji je, na žalost, slabo razvijeno a potrošači su nedovoljno edukovani i nedovoljno informisani o svojim pravima, kao i o načinima njihovog ostvarivanja. Srpski potrošači su posebno, zbog višegodišnje izolacije i sankcija, razvili izuzetno visok stepen tolerancije na plasman krivotvorene i piratske robe. Institucionalna zaštita potrošača od krivotvorenih i piratskih proizvoda nije na zadovoljavajućem nivou, što sve ostavlja previše prostora nesavesnim trgovcima da plasiraju takvu robu. Da bi se ovo stanje popravilo neophodno je da nosioci sprovođenja zakonske regulative u sve tri oblasti, a to su Komisija za zaštitu konkurencije, Uprava carine i Republička tržišna inspekcija, efikasnije obavljaju svoj posao.

Kada je o Komisiji za zaštitu konkurencije reč tada bi trebalo razmotriti mogućnost za proširenje oblasti njenog delovanja na nelojalnu

konkurenciju i na zaštitu prava potrošača, a sve po uzoru na britanski model. I Uprava carina bi bila daleko efikasnija kada bi imala ovlašćenje da po službenoj dužnosti zadrži robu sumnjivog porekla, jer bez tog ovlašćenja carinski organ je praktično nemoćan u slučaju plasmana krivotvorene i piratske robe na tržište ako nosilac prava svojine nema aktivan odnos u pogledu sprečavanja njenog uvoza. I na kraju, za zaštitu potrošača od nepoštene poslovne prakse najvažnija je Tržišna inspekcija. Praksa u primeni aktuelnog Zakona o zaštiti potrošača, međutim, pokazuje da je Tržišna inspekcija nedovoljno angažovana u ovoj oblasti, što se može objasniti činjenicom da ona deluje gotovo isključivo na osnovu prijave potrošača, a to nije dovoljno, jer potrošači po pravilu imaju utisak da kupuju robe i usluge u skladu sa svojim idejama i interesima, ne prepoznajući da veoma često to čine zato što su ih na to naveli trgovci. Sve dok Tržišna inspekcija ne prepozna ovaj problem i ne počne preventivno da deluje, potrošači neće biti zaštićeni od nepoštene poslovne prakse trgovaca, pa ni i od prodaje krivotvorene i piratske robe, uprkos tome što im Zakon o zaštiti potrošača, kao i drugi propisi tu zaštitu garantuju.

Denis Perinčić, PhD

The President of the Management Board of Republic Union of Consumer Protection

CONSUMER PROTECTION FROM COUNTERFEIT AND PIRATED PRODUCTS**Summary**

Counterfeit and pirated products are incurred with unauthorized use of intellectual property rights. Traders who sell those products do that in order to get extra profit, as a rule, by misleading consumers who buy those products believing that they are genuine. Selling of such goods is prohibited by the rules on the protection of intellectual property rights, competition rules and rules on consumer protection. In this article author points out to the most important sources of international law in mentioned areas, which have been implemented in the legal system of the Republic of Serbia. It is indicated that the aforementioned three different fields of

law overlap when the focus is on consumer protection. In conclusion, author analyzes effectiveness of the implementation of intellectual property protection, competition law and consumer protection by the competent authorities and at the same time indicates to the weaknesses in their work and gives suggestions for overcoming them.

Key words: counterfeit and pirated products, unfair competition, dishonest business practices, intellectual property law, consumer protection.